

הדרן של מס' גיטין¹

שמיטה בזמן בית שני ובזמן הזה - שיטת רש"י עפ"י "בית הלוי"

הגמ' דנה בדין פרוזבול ומסיקה שתקנת הפרוזבול של הלל תואמת את דעת רבי ששמיטה בזמן הזה מדרבנן²:

"הלל התקין פרוזבול וכו'. תנן התם: פרוזבול אינו משמט, זה אחד מן הדברים שהתקין הלל הזקן, שראה את העם שנמנעו מלהלוות זה את זה ועברו על מה שכתוב בתורה (דברים ט"ו) "השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל וגו'", עמד והתקין פרוזבול; וכו'.

ומי איכא מידי, דמדאורייתא משמטא שביעית, והתקין הלל דלא משמטא? אמר אביי: בשביעית בזמן הזה, ורבי היא; דתניא, רבי אומר: (דברים ט"ו) "וזה דבר השמיטה שמוט" - בשתי שמיטות הכתוב מדבר, אחת שמיטת קרקע ואחת שמיטת כספים, בזמן שאתה משמט קרקע - אתה משמט כספים, בזמן שאי אתה משמט קרקע - אי אתה משמט כספים".

רש"י מסביר שבבית שני הואיל ואין יובל נוהג אף שמיטה אינה נוהגת מן התורה³:

בשביעית בזמן הזה - והלל כרבי סבירא ליה דאמר שביעית להשמטת מלוה בזמן הזה דרבנן הוא ואע"ג דהלל בבית שני הוה סבירא ליה לאביי דבבית שני הואיל ולא היה יובל נוהג לא נהגו שמיטין מדאורייתא ודאמרינן בערכין (דף לב:) מנו יובלות לקדש שמיטין מדרבנן קאמר ומצאתי בתלמידי רבינו יצחק הלוי שכתב במסכת גיטין בירושלמי מנין שאין השמיטה נוהגת אלא בזמן שיובל נוהג שנאמר וזה דבר השמיטה שמוט אחת שמיטת יובל ואחת שמיטת

¹ ההדרן נמצא בין דפי הגמרא מס' גיטין של מאיר הי"ד, מאיר סיים את המסכת בשיעור א' בשיבת קריית שמונה. מאיר הי"ד בחר לעסוק בהדרן במהלך למדני עמוק ומורכב של "בית הלוי" על סוגיית שמיטה בזמן הזה. דבריו נערכו על ידו בצורה דידקטית עפ"י שקול דעתו. בהדרן המקורי לא הובאו הציטטות (כנראה קרא אותן ישירות מתוך הספרים), הובאו שם רק הנקודות והמסקנות. במקור, ניסוח השלב האחרון של ההדרן תמציתי מאוד, ועל כן הושלם מתוך דברי "בית הלוי".

² מקורות, הדפסה ועריכה הרב א. שנוולד מחיספין.

³ גיטין ל"ו ע"א.

שביעית אבל בת"כ ראיתי דשביעית נוהג בזמן שאין יובל נוהג ואומר
אני שהוא מחלוקת".

אח"כ מבאר רש"י⁴:

בזמן שאי אתה משמט קרקע - כגון עכשיו שבטלה קדושת הארץ.

כמובן הכוונה שבטלה קדושת הארץ לעניין קדושת המצוות⁵.
מקשה על כך "בית הלוי"⁶: לאחר שכתב רש"י שבזמן הבית לא היתה שמיטת קרקעות
מן התורה⁷, למה באר באור נוסף "כגון עכשיו שבטלה קדושת הארץ". וביאור זה קשה,
כיוון שהלל היה בזמן בית שני⁸:

"...דלכאורה אינו מובן, דאחר שכתב דלאביי מוכרח דגם בזמן הבית
לא היה שמיטת קרקע מן התורה משום שאין יובל, ותוך כדי דיבור
בדברי רבי כתב טעם אחר, משום דבטלה קדושת הארץ. ומדוע שבק
טעם הראשון, ובפרט דטעם זה הא אינו רק על אחר החורבן, והלל
הרי היה בזמן הבית וכו'? ולא ראיתי למפרשים שפרשו לנו כוונת
רש"י בזה.

והפשוט דרש"י לשיטתו דמפרש שמיטת קרקע דקאמר רבי היינו
איסור חרישה שוב אי אפשר לפרש דטעמו משום דקרקע תלוי
ביובל, דא"כ למה הוצרך רבי ללמוד כספים מקרקע, ואמר בזמן שאין
משמט קרקע אין משמט כספים, דמוכרח דקרקע פשיטא לו יותר
מכספים, רק לומד כספים מקרקע, והרי עיקר הדבר שקרקע תלוי
ביובל נפק ליה גם כן מהך קרא ד"זה דבר השמיטה שמוט", והרי
עיקר הפסוק כתוב בכספים, ודין קרקע לא הוזכר כלל בפרשה זו.
ואם כן גם כספים נוכל ללמוד מיובל ומהיכן פשוט ליה קרקע יותר
מכספים, ואדרבא כספים יותר פשוט מקרקע, דהפסוק הא איירי

³ שם בד"ה "בשביעית".

⁴ שם בד"ה "בזמן".

⁵ העורך: ולא לקדושה העצמית והסגולית של הארץ.

⁶ שו"ת "בית הלוי" ח"ג סי' א' ד"ה "ומקודם".

⁷ העורך: בגלל שאין יובל נוהג.

⁸ העורך: בשלמא לרבי שחי אחר החורבן הרי כבר בטלה קדושת הארץ, אולם הלל שחי בזמן הבית לא
בטלה!

בכספים. וזהו שהכריחו לרש"י לומר דהא דפשוט לרבי קרקע הוא מטעם אחר משום דבטלה הקדושה ולא משום דתלוי ביובל, וזה פשוט ומוכרח בדעתו⁹.

קושיה נוספת שהקשה הרשב"א: לכאורה רש"י מצמיד את תלות שמיטת הקרקעות ביובל וגם תלות שמיטת כספים בשמיטת קרקעות¹⁰:

"ועוד היכא דרשינן מההוא קרא אחת שמיטת קרקע ואחת שמיטת כספים, ואחת שמיטת שביעית ואחת יובל, אטו בקרא שלושה שמיטין כתיבא?"

ומוסיף שם בית הלוי עפ"י הרשב"א¹¹:

דבשלמא לפירושו של ר"ת¹² ניחא דכל דין דשביעית בין בקרקע ובין כספים נחשיבם באחד ו"שמוט" יתירא מרבה יובל, אבל לפירוש רש"י דכספים וקרקע נחשבים לשניים קשה?"

"בית הלוי" מקשה קושיה נוספת על רש"י שם:

"דלדידיה מוכח דרבי סבירא ליה דגם קדושת עזרא בטלה כשנחרב הבית, והרי בחולין¹³ העי ר' יהושע בן זרוז לפני רבי על ר' מאיר

⁹ העורך: לתירוץ של "בית הלוי": פשט הסוגיה הוקשה לרש"י ולכן נדרש לשני תירוצים: הנחת המוצא של רש"י שפירוש הגמ' ל"שמיטת קרקע" הוא לעניין חרישה בלבד (ולא כר"ת לקמן); והיות וכיוון הלימוד של הגמ' הוא מקרקע לכספים ולא להיפך, קשה משום שבמקורו הפסוק נאמר לעניין שמיטת כספים; וכן שאין בלימוד הגמרא ביטוי לתלות שבין שמיטת קרקע ליובל; נמצא: שמיטה אינה נוהגת כשאין יובל, אולם בכך אין יתרון לקרקעות על כספים, ואין בכך כדי להסביר את פשט הגמ'. ומכאן משתמע שיש סיבה נוספת לשמיטת קרקעות שאינה מן התורה - משום שבטלה קדושת הארץ וזה שייך בראש ובראשונה בקרקע ולא בכספים.

¹⁰ רשב"א גיטין כאן ד"ה: "אמר אביי", הובאו דבריו ב"בית הלוי" שם.

¹¹ וברשב"א: "לפיכך פר"ת ז"ל אחת שמיטת קרקע דהיינו שמיטת יובל, ושמיטת כספים היינו שביעית, והיינו דרשה עצמה דירושלמי. וה"ק בזמן שאתה משמט קרקע ביובל אתה משמט כספים בשביעית. והאי דקרי ליה לשביעית שמיטת כספים, משום דשביעית נוהגת שמיטת כספים מה שא"כ ביובל, א"ג משום דבצד שמיטת כספים דמי לשמיטת היובל, דמה התם קרקע מופקע מלוקח למוכר אף כאן כספים מופקעין ממלוה ללוה, והשתא אתיא שפיר ההיא דמועד קטן".

¹² הובאה דעתו בתוס' (גיטין ל"ו ע"א ד"ה: "בזמן"): "פירש בקונט" וכו'... וקשה לר"ת דהיה לו להביא ההיא דירושלמי ואפי' נאמר דסמך אההיא והך דהכא מיייתי משום כספים אכתי קשה בריש מועד קטן (דף ב:) דפרין חרישה וזריעה בשביעית מי שרי ומייתי הך דהכא והתם לא שייך כלל לאתווי אלא ההיא דירושלמי ונראה לר"ת דהשמטת קרקע - דהכא ודהתם לא איירי בחרישה וזריעה אלא בשדות החוזרות לבעלים ביובל והשמטת קרקע קרי ליובל, ולשביעית - השמטת כספים דשמיטה משמטת כספים ולא יובל כדאמרינן בהדיא בפרשת ראה אנכי ודריש לה מדבר השמיטה שמוט וה"ק בזמן שאתה משמט יובל אתה משמט שביעית כי ההיא דירושלמי".

שאכל עלה של ירק בבית שאן, והתיר רבי בית שאן. ומפרשין שם הטעם דהרבה כרכים לא כבשו עולי בבל וקדושה ראשונה לא קדשה לעתיד לבוא. וכתב שם רש"י¹⁴: דאילו היתה בית שאן ממה שכבשו עולי בבל היתה אסורה. ואע"ג דר"מ ורבי היו אחר חורבן - דקדושת עזרא קדשה לעתיד לבוא. מדקאמר התיר רבי בית שאן מכלל דשאר מקומות אסורין עכ"ר. והרי מדבריו דכאן מוכרח דרבי סבירא ליה דגם קדושת עזרא בטלה?"

ניתן לתרץ את הקושיות בכך שמה שאמר אביו שהלל כרבי, זה לא לכל הדברים, וכן לגבי ביטול קדושת הארץ שקדושה ע"י עזרא, לא בטלה לכל הדברים¹⁵. וכך כותב "בית הלוי" בהמשך שם:

"...דאמר אביו ורבי היא אין הפירוש דהלל סבירא ליה כרבי בכל דבריו, רק הכי קאמר דהלל סבירא ליה כרבי בעיקר דבריו, דדרש להך "שמוט" יתירא דבא להקיש שמיטת כספים דאיירי בו לשמיטות אחרות הנזכרים במקום אחר בתורה ולהקישם להדי וכו'¹⁶... אבל בהא חולק (אביו) על רבי דרבי סבירא ליה דלא מרבה כאן רק שני שמיטים: קרקע וכספים, ולא יובל. והלל דמקיש כאן גם יובל, ומשום הכי גם בזמן הבית היה מדרבנן וכל זה דחוק קצת."

¹³ דף ו' ע"ב. העיד רבי יהושע בן רוזו בן חמיו של רבי מאיר לפני רבי על ר"מ שאכל עלה של ירק בבית שאן, והתיר רבי את בית שאן כולה על ידו.

¹⁴ רש"י שם ד"ה "את": "את בית שאן כולה - לאכול ירק שלה ופירות האילן בטבלן קס"ד קסבר רבי מאיר לאו מארץ ישראל היא ומעשר דגן בחוצה לארץ הוא נוהג מדרבנן הואיל ובארץ דאורייתא אבל מעשר ירק דבארץ גופיה דרבנן לא גזור מיד בחוצה לארץ דאי מא"י היא אע"ג דרבי מאיר ורבי אחר חורבן הוו הא קיימא לן מעשר דגן דאורייתא וירק דרבנן דקדושה אחרונה דעזרא קדשה אף לעתיד לבא כדקתני התיר רבי את בית שאן מכלל דשאר מקומות נוהג בהן."

¹⁵ ע"י ב"בית הלוי" שם שתייר: "ולכאורה היה אפשר ליישב דס"ל לרש"י כמו שכתבו התוס' במגילה ד"י ד"ה: "למה", דיש לחלק בין תרומה לשאר דברים, וגם מאן דסובר לענין תרומה דקדושה לעת"ל מצי סבר לענין שארי דברים דלא קודשה, וכן ס"ל לרבי לענין תרומה קודשה ולגבי שביעית לא קודשה, ועדיין צ"ע בזה."

¹⁶ לפני כן כתב "בית הלוי": וצ"ל לפירוש רש"י דאביו לא דרש לפי מניין התיבות היתרים רק סבירא ליה דהך "שמוט", יתירא, בא להביא לכאן כל ענייני שמיטות אחרים הכתובים בתורה: יהיו שניים או שלושה או גם ארבעה - ומביא לכאן קרקע וגם ביובל. וכל זה יש לומר על אביו, אבל רבי הא אמר להדיא בשני שמיטות הכתוב מדבר וכל זה דחק לרש"י לומר דרבי לא סבירא כלל ההיקש ליובל. והא דפשיטא ליה בקרקע, הוא משום דבטלה הקדושה ורק אחר החורבן ס"ל שהוא דרבנן, אבל בזמן הבית ס"ל דשמיטה הויה דאורייתא, ורק אביו הוא דאמר דהלל ס"ל דגם בזמן הבית היה מדרבנן, דס"ל דגם יובל הוקש כאן, וכן דדוק רש"י בדבריו וכתב וז"ל, ואע"ג דהלל היה בזמן בית שני ס"ל לאביו דגם אז הואיל ולא היה יובל נוהג לא היה שמיטה נוהג, הרי דלא כתב רש"י רק דאביו ס"ל כן ולא רבי וכו'..."

"בית הלוי" מבאר שיש שתי אפשרויות לבאר את הסוגיה, בהתאם למחלוקת בירושלמי ולמחלוקת הראשונים שנבעה מדבריו. בירושלמי נחלקו האם קדושת עזרא היתה קדושה דאורייתא או מדרבנן¹⁷:

"דהנה בירושלמי בכמה דוכתא מובא פלוגתא: "חד אמר מאליהם קיבלו עליהם המעשרות בימי עזרא, וחד אמר מדבר תורה קיבלו" (ועי' ביבמות דף פ"ב ע"ב בתוס' ד"ה: "ירושה") והרבה מהראשונים מפרשים לירושלמי כפשוטו, דמ"ד "מאליהם קיבלו" ס"ל: דקדושת עזרא לא היתה קדושה גמורה לענין קדושת הארץ והיה רק קדושה דרבנן, וגם בימי הבית השני היה תרומה רק מדרבנן, וכן הוא דעת הרמב"ם בפ"א מהלכ' תרומה, ועי' בר"ש (פ' ב' דשביעית מ' א') והר"ש בסוף דבריו כתב וכן כתבו התוס' ביבמות, הנ"ל, בסוף דבריהם דלכר"ע בימי בית שני היה דאורייתא, והא דאמר מאליהם קיבלו היינו דלא היו מחוייבים לקדש הארץ ומעצמם קידשוה. אבל כיוון שקידשוה הרי הוא קדושה מדאורייתא, כל זמן שהבית היה קיים."

על פי הדעה שקדושה שניה החילה קדושה מדאורייתא:

"אבל רבי וכו'.. וכל זה דחק לרש"י לומר דרבי לא ס"ל כלל וכו'.. משום דבטלה הקדושה ורק אחר החורבן ס"ל דהוא דרבנן, אבל בזמן הבית ס"ל דשמיטה הויא דאורייתא, ורק אביי הוא דאמר דהלל ס"ל דגם בזמן הבית הי מדרבנן, דס"ל דגם יובל היקש כאן."

אולם על פי דעה זו נדחק רש"י לומר שאביי ורבי חולקים כאמור. אולם על פי הדעה שבקדושה שניה חלה קדושה דרבנן יתיישבו הדברים:

"ובע"כ מוכרח דסבירא ליה לרבי דגם קדושת עזרא היה רק מדרבנן¹⁸, והך קדושה שניה שהיה מדרבנן, זהו דלא בטלה בהחורבן.

¹⁷ כדוגמה ירושלמי שביעית פ"ו: "הקיש ביאתן בימי עזרא לביאתן בימי יהושע מה ביאתן בימי יהושע פטורין היו ונתחייבו אף ביאתן בימי עזרא פטורין היו ונתחייבו. ממה נתחייבו רבי יוסי בר חנינה אמר מדבר תורה נתחייבו וכו'... אמר אלעזר מאליהן קיבלה עליהן את המעשרות וכו'..." "בית הלוי" מראה לתוס' יבמות (פ"ב ע"ב ד"ה: "ירושה") ולרמב"ם (הלכ' תרומה פ"א ה"ה) מהם משמע שהמח' היא אם קדושה שניה דאורייתא או שרבנן. לעומת זאת בר"ש (על שביעית פ"ב מ"א) משמע שלכר"ע הוא מדאורייתא, ולאחר שמאליהן קיבלו נהייתה מדאורייתא.

ואע"ג שהוא דרבנן חייב גם במעשר ירק, דכל תיקון רבנן כעין דאורייתא תקון, ורק בית שאן דלא כיבשוה עולי בבל וקדושה ראשונה הרי בטלה לגמרי ודינה כמו חו"ל הסמוך לארץ וזה התיר רבי וכו'... בע"כ דסבירא ליה דקדושת עזרא אינה קדושה גמורה, וא"כ גם בימי הבית היה שמיטה רק מדרבנן וכו' ונמצא דהלל אתיא לגמרי כרבי ואין אנו צריכין לומר דהלל ס"ל ההיקש ליובל כלל".

וכן סיכם ה"בית הלוי" את שתי השיטות בסוגיה:

"מסקנת הדברים: דעיקר פירושו של רש"י דשני שמיטין דקאמר רבי הכל על שביעית, אתיא ברווחא בלא שום דוחק וקושי כלל. ורק להסוברים דבזמן בית שני היה תרומה לכ"ע מדאורייתא ואין חולק על זה נצטרך לדחוק בתירוצא דאביי דהא דמשני "ורבי היא" אינו לגמרי בכל דבריו, רק הלל ס"ל גם ההיקש ליובל וזהו דלא כרבי וכו'".

¹⁸ עי' ברשב"א קידושין ל"ו ע"א ד"ה: "והא": "והא דאמר אביי בשביעית בזמן הזה. פי' בזמן בית שני, דאף בימי הלל לא היתה השביעית נוהגת דבר תורה לפי שלא היה היובל נוהג, דמשעה שגלו שבט ראובן וגד בטלו היובלות דלא היו כל יושביה עליה, ועוד שהיו מעורבבין שבט יהודה בבנימין ושבט בנימין ביהודה, והתורה אמרה (ויקרא כה, י) לכל יושביה שיהו יושביה יושבין כתקנן איש על מקומו, והיינו דאמרינן בערכין (לב, ב) בסופו מנו יבולין לקדש שמיטין, דאלמא בבית שני לא היה היובל נוהג, ושמיטין לא נהגו אלא מדרבנן וכו', וכן פרש"י ז"ל".